

๙. อกุลสมมูลสูตร¹

[๗๐] ตีณิมานิ ภิกขเว อกุลสมมูลานิ. กตมานิ ตีณิ ? โลโภ อกุลสมมูล์, โทโส อกุลสมมูล์, โมโห อกุลสมมูล์.

ยทปิ ภิกขเว โลโภ, ตทปิ อกุลล². ยทปิ ลุทุโธ อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา, ตทปิ อกุลล. ยทปิ ลุทุโธ โลภาน อภิวโต ปริยาทินฺนจิตฺโต ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อูปทหติ³ วเชน วา พนฺธเนน⁴ วา ชานินา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลววมฺหิ พลตฺถเ อิติปิ, ตทปิ อกุลล. อิติสฺสเม โลกชา โลกนิตานา โลกสมฺมุทยา โลกปจฺจยา อนนฺเก ปาปกกา อกุลลา ฐมฺมา สมฺภวณฺติ.

ยทปิ ภิกขเว โทโส, ตทปิ อกุลล.^๕ ยทปิ ทุกฺโข อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา, ตทปิ อกุลล. ยทปิ ทุกฺโข โทเสน อภิวโต ปริยาทินฺนจิตฺโต ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อูปทหติ^๖ วเชน วา พนฺธเนน^๗ วา ชานินา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลววมฺหิ พลตฺถเ อิติปิ, ตทปิ อกุลล. อิติสฺสเม โทสชา โทสนิตานา โทสสมฺมุทยา โทสปจฺจยา อนนฺเก ปาปกกา อกุลลา ฐมฺมา สมฺภวณฺติ.

ยทปิ ภิกขเว โมโห, ตทปิ อกุลล. ยทปิ มฺหิโห อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา, ตทปิ อกุลล. ยทปิ มฺหิโห โมเหเน อภิวโต ปริยาทินฺนจิตฺโต ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อูปทหติ วเชน วา พนฺธเนน วา ชานินา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลววมฺหิ พลตฺถเ อิติปิ, ตทปิ อกุลล. อิติสฺสเม โมหชา โมหนิตานา โมหสมฺมุทยา โมหปจฺจยา อนนฺเก ปาปกกา อกุลลา ฐมฺมา สมฺภวณฺติ. เอวฺธูโป จายํ ภิกขเว ปุคฺคโล วุจฺจติ “อกาลวาทิ”ติปิ “อภูตวาทิ”ติปิ “อนตถวาทิ”ติปิ “อธมฺมวาทิ”ติปิ “อวินยวาทิ”ติปิ.

กสฺมา จายํ ภิกขเว เอวฺธูโป ปุคฺคโล วุจฺจติ “อกาลวาทิ”ติปิ “อภูตวาทิ”ติปิ “อนตถวาทิ”ติปิ “อธมฺมวาทิ”ติปิ “อวินยวาทิ”ติปิ ? ตถาหารยํ ภิกขเว ปุคฺคโล ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อูปทหติ วเชน วา พนฺธเนน วา ชานินา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลววมฺหิ พลตฺถเ อิติปิ, ภูเตน ไช ปน วุจฺจมาโน อวชานาติ โน ปฏฺิชานาติ, อภูเตน วุจฺจมาโน น อาตปฺปํ กโรติ ตสฺส นิพฺเพชนาย “อิติเปตํ อตจฺฉํ อิติเปตํ อภูตนุ”ติ. ตสฺมา เอวฺธูโป ปุคฺคโล วุจฺจติ “อกาลวาทิ”ติปิ “อภูตวาทิ”ติปิ “อนตถวาทิ”ติปิ “อธมฺมวาทิ”ติปิ “อวินยวาทิ”ติปิ.

เอวฺธูโป ภิกขเว ปุคฺคโล โลกเชหิ ปาปกเกหิ อกุลเลหิ ฐมฺเมหิ อภิวโต ปริยาทินฺนจิตฺโต ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม ทุกฺขํ วิหฺรติ สฺวิฆาตํ สอฺปปายาสํ สปริฬาหํ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺนา ทุกฺคติ ปาฏิกงฺขา.

โทสเชหิ ๗เปยฺ โมหเชหิ ปาปกเกหิ อกุลเลหิ ฐมฺเมหิ อภิวโต ปริยาทินฺนจิตฺโต ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม ทุกฺขํ วิหฺรติ สฺวิฆาตํ สอฺปปายาสํ สปริฬาหํ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺนา ทุกฺคติ ปาฏิกงฺขา.

¹ พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาราช สำนึกที่ ๒๐

² อ.ม. อกุลสมมูล์

³ อ.ม. อูปาทยติ

⁴ อ.ม. พนฺธเนน. เอวฺธูปริปิ

เสยยถาปี ภิกขเว สาโล วา ธโว วา ฆนทโน วา ตีหิ มาลฺลวาลตาหิ อุกฺกุสฺสโต
ปริโยนฺทโร อนนฺยํ อาปชฺชติ, พุยสนฺนํ อาปชฺชติ, อนนยพฺยสนฺนํ อาปชฺชติ. เอวเมว โข ภิกขเว เอวฺรฺรูปो
ปฺปคฺคโล โลกเชหิ ปาปเกหิ อุกฺกุสฺสเลหิ ญมฺเมหิ อภิกฺกฺขโต ปริยาทินฺนจิตฺโต ทิฏฺฐเจว ญมฺเม ทุกฺขํ วิหฺรติ
สฺวิฆาตํ สอฺปปายาสํ สปริพฺพํ, กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺนา ทคฺคตฺติ ปาฏิกงฺขา.

โทสเชหิฯเปฯ โมหเชหิ ปาปเกหิ อุกฺกุสฺสเลหิ ญมฺเมหิ อภิกฺกฺขโต ปริยาทินฺนจิตฺโต ทิฏฺฐเจว
ญมฺเม ทุกฺขํ วิหฺรติ สฺวิฆาตํ สอฺปปายาสํ สปริพฺพํ, กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺนา ทคฺคตฺติ ปาฏิกงฺขา.
อิมานิ โข ภิกขเว ตีณิ อุกฺกุสฺสมฺมูลานีติ.

ตีณิมานิ ภิกขเว กุสฺสมฺมูลานิ. กตมานิ ตีณิ ? อโลโก กุสฺสมฺมูลํ, อโทโส กุสฺสมฺมูลํ,
อโมโห กุสฺสมฺมูลํ.

ยทปี ภิกขเว อโลโก, ตทปี กุสฺลํ. ยทปี อุกฺกุโ อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา,
ตทปี กุสฺลํ. ยทปี อุกฺกุโ โลเกน อนภิกฺกฺขโต อปริยาทินฺนจิตฺโต น ปฺรสุสฺส อสตา ทุกฺขํ อฺปทฺทติ วเรณ
วา พนฺนเรณ วา ชานียา วา ครหาย วา ปพฺพาชฺชนาย วา พลวฺมฺหิ พลตฺถอ อิติปิ, ตทปี กุสฺลํ. อิติสฺส
เม อโลกาชา อโลกานิทานา อโลกาสมฺมุทฺยา อโลกาปจฺจยา อเนเก กุสฺสลา ญมฺมา สมฺภวณฺติ.

ยทปี ภิกขเว อโทโส, ตทปี กุสฺลํ. ยทปี อุกฺกุโ อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา,
ตทปี กุสฺลํ. ยทปี อุกฺกุโ โทเสน อนภิกฺกฺขโต อปริยาทินฺนจิตฺโต น ปฺรสุสฺส อสตา ทุกฺขํ อฺปทฺทติ วเรณ
วา พนฺนเรณ วา ชานียา วา ครหาย วา ปพฺพาชฺชนาย วา พลวฺมฺหิ พลตฺถอ อิติปิ, ตทปี กุสฺลํ. อิติสฺส
เม อโทสาชา อโทสานิทานา อโทสาสมฺมุทฺยา อโทสาปจฺจยา อเนเก กุสฺสลา ญมฺมา สมฺภวณฺติ.

ยทปี ภิกขเว อโมโห, ตทปี กุสฺลํ. ยทปี อมฺมูโไฟฺห อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาเย มนสา,
ตทปี กุสฺลํ. ยทปี อมฺมูโไฟฺห โมหเณ อนภิกฺกฺขโต อปริยาทินฺนจิตฺโต น ปฺรสุสฺส อสตา ทุกฺขํ อฺปทฺทติ วเรณ
วา พนฺนเรณ วา ชานียา วา ครหาย วา ปพฺพาชฺชนาย วา พลวฺมฺหิ พลตฺถอ อิติปิ, ตทปี กุสฺลํ. อิติสฺส
เม อโมหสา อโมहनิทานา อโมหสมฺมุทฺยา อโมหปจฺจยา อเนเก กุสฺสลา ญมฺมา สมฺภวณฺติ. เอวฺรฺรูปो
จายํ ภิกขเว ปฺปคฺคโล วุจฺจติ “กาลวาทิ”ติปิ “ภูตวาทิ”ติปิ “อตฺถวาทิ”ติปิ “ญมฺมวาทิ”ติปิ
“วินยวาทิ”ติปิ.

กสฺมา จายํ ภิกขเว เอวฺรฺรูปो ปฺปคฺคโล วุจฺจติ “กาลวาทิ”ติปิ “ภูตวาทิ”ติปิ “อตฺถ
วาทิ”ติปิ “ญมฺมวาทิ”ติปิ “วินยวาทิ”ติปิ ? ตถาหาญํ ภิกขเว ปฺปคฺคโล น ปฺรสุสฺส อสตา ทุกฺขํ อฺปทฺทติ
วเรณ วา พนฺนเรณ วา ชานียา วา ครหาย วา ปพฺพาชฺชนาย วา พลวฺมฺหิ พลตฺถอ อิติปิ. ภูเตน โข ปน
วุจฺจมาโน ปฏฺฐานาติ โน อวชานาติ, อภูเตน วุจฺจมาโน อาตปฺปํ กโรติ ตสฺส นิพฺเพชฺชนาย “อติเปตํ
อตจฺฉํ, อติเปตํ อภูตฺน”ติ ตสฺมา เอวฺรฺรูปो ปฺปคฺคโล วุจฺจติ “กาลวาทิ”ติปิ “ภูตวาทิ”ติปิ “อตฺถ
วาทิ”ติปิ “ญมฺมวาทิ”ติปิ “วินยวาทิ”ติปิ.

เอวฺรฺรูปสฺส ภิกขเว ปฺปคฺคลสฺส โลกาชา ปาปกา อุกฺกุสฺสลา ญมฺมา ปหีนา อุกฺกฺขินฺนมฺมูลา
ตลาตฺถตฺถกฺตา อนภาวํ กตา आयตฺตี อนฺนฺปปาทญมฺมา ทิฏฺฐเจว ญมฺเม สฺขํ วิหฺรติ อวิฆาตํ อนฺนฺปปายาสํ
อปริพฺพํ, ทิฏฺฐเจว ญมฺเม ปรีนินฺนพฺพายติ.

โทสสา ฯเปฯ โมหสา ฯเปฯ ปาปกา อุกฺกุสฺสลา ญมฺมา ปหีนา อุกฺกฺขินฺนมฺมูลา ตลา
ตฺถตฺถกฺตา อนภาวํ กตา आयตฺตี อนฺนฺปปาทญมฺมา ทิฏฺฐเจว ญมฺเม สฺขํ วิหฺรติ อวิฆาตํ อนฺนฺปปายาสํ

อปริพำหัง, ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม ปรินิพฺพายติ. เสยฺยถาปี ภิกฺขเว สาโล วา ฐโว วา ฆนฺทโน วา ตีหิ มาลฺลูวาลตาหิ อุกฺกุสฺสโต ปรีโยนทฺโร. อถ ปุริโส อาคฺคฺเชยฺย กุทฺทาลปิฏฺฐกั อาทาย, โส ตั มาลฺลูวาลตัมฺมุเล ฉินฺนทฺเหยย, มฺมุเล ฆตฺตวา ปลฺลิตฺตเณยฺย, ปลฺลิตฺตนิตฺตวา มฺมุลาหิ อุกฺกุสฺสเรยฺย อนฺตมฺโส อุกฺกุสฺสราพิมตฺตานิปี. โส ตั มาลฺลูวาลตัมฺ ขณฺฑาทาขณฺฑิกั ฉินฺนทฺเหยย, ขณฺฑาทาขณฺฑิกั ฆตฺตวา ฆาเลยฺย, ฆาเลตฺตวา สกฺลิกั สกฺลิกั กเรยฺย, สกฺลิกั สกฺลิกั กริตฺตวา วาตาตเป วิโสเสยฺย, วาตาตเป วิโสเสตฺตวา อคฺคินา ทฺเหยย, อคฺคินา ทฺหิตฺตวา มฺมสิ กเรยฺย, มฺมสิ กริตฺตวา มหาวาเต วา โอดฺดูเนยฺย, นทฺธิยา วา สีมฺโสตาย ปวาเหยย. เวมสฺส⁵ ตา, ภิกฺขเว มาลฺลูวาลตา อุกฺกุฉินฺนมฺมุลา ตาลาวตฺตูกฺกตา อนภาวํ กตา อายตี อนฺนุปฺปาทฐมฺมา. เวมเมว ไซ ภิกฺขเว เวมรฺรูปสฺส ปุคฺคสฺส โลภฺชา ปาปกฺกา อุกฺกุสฺสา ฐมฺมา ปหีนฺนา อุกฺกุฉินฺนมฺมุลา ตาลาวตฺตูกฺกตา อนภาวํ กตา อายตี อนฺนุปฺปาทฐมฺมา ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สฺขั วិหฺรติ อวิฆาตัม อนฺนุปฺปายาสัม อปริพำหัง, ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม ปรินิพฺพายติ.

โทสฺสา ฆเปฺช โมหฺสา ปาปกฺกา อุกฺกุสฺสา ฐมฺมา ปหีนฺนา อุกฺกุฉินฺนมฺมุลา ตาลาวตฺตูกฺกตา อนภาวํ กตา อายตี อนฺนุปฺปาทฐมฺมา ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สฺขั วิหฺรติ อวิฆาตัม อนฺนุปฺปายาสัม อปริพำหัง, ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม ปรินิพฺพายติ. อิมานิ ไซ ภิกฺขเว ตีณิ กุสฺลมฺมูลานีติ. นวมัม.

๑. ฉนฺนสฺสุตฺต

[๗๒] เอกั สมฺยํ ภคฺวา สวตฺตฺธิยั วิหฺรติ ฆตฺตวเน อนฺนาถปิณฺฑทิกฺกสฺส อารามเ. อถ ไซ ฉนฺโน ปริพฺพาชโก เยนายสฺมา อานนฺโท เตนฺนุปลงฺกมิ, อฺอุปสงฺกมิตฺตวา อายสฺมตฺตา อานนฺเทน สทฺธิสมฺโมทฺธิ, สมฺโมทฺธิยัม กถัม สวรณฺนียัม วีตฺติสาเรตฺตวา เอกมฺนตัม นิสฺสีทฺธิ, เอกมฺนตัม นิสฺสินฺโน ไซ ฉนฺโน ปริพฺพาชโก อายสฺมมฺนตัม อานนฺทํ เอตฺตวโจจ “ตฺตฺตฺเมหิ อวฺวโส อานนฺท ราคฺสฺส ปหานัม ปญฺญาเปถ, โทสฺสฺส ปหานัม ปญฺญาเปถ, โมหฺสฺส ปหานัม ปญฺญาเปถา”ติ, มยัม ไซ อวฺวโส ราคฺสฺส ปหานัม ปญฺญาเปม, โทสฺสฺส ปหานัม ปญฺญาเปม, โมหฺสฺส ปหานัม ปญฺญาเปมาติ.

กั ปน ตฺตฺตฺเมห อวฺวโส ราคฺ อาทินนํ ทิสฺวา ราคฺสฺส ปหานัม ปญฺญาเปถ, กั โทเส อาทินนํ ทิสฺวา โทสฺสฺส ปหานัม ปญฺญาเปถ, กั โมหฺสฺส อาทินนํ ทิสฺวา โมหฺสฺส ปหานัม ปญฺญาเปถาติ ?

รตฺโต ไซ อวฺวโส ราคฺเนน อภิกฺกฺโต ปริยาทินฺนจิตฺโต อตฺตพฺยาพาทายปี เจเตติ, ปฺรพฺยาพาทายปี เจเตติ, อุกฺกยพฺยาพาทายปี เจเตติ, เจตฺตีกัปี ทฺกฺขัม โทมนสฺสํ ปฏฺฐิสฺสเวเทติ. ราคฺ ปหีนฺเน เนว อตฺตพฺยาพาทายปี เจเตติ, น ปฺรพฺยาพาทายปี เจเตติ, น อุกฺกยพฺยาพาทายปี เจเตติ, น เจตฺตีกั ทฺกฺขัม โทมนสฺสํ ปฏฺฐิสฺสเวเทติ. รตฺโต ไซ อวฺวโส ราคฺเนน อภิกฺกฺโต ปริยาทินฺนจิตฺโต กาเยน ทฺกฺจฺจริตัม จรติ, วาจาย ทฺกฺจฺจริตัม จรติ, มนฺสา ทฺกฺจฺจริตัม จรติ. ราคฺ ปหีนฺเน เนว กาเยน ทฺกฺจฺจริตัม จรติ, น วาจาย ทฺกฺจฺจริตัม จรติ, น มนฺสา ทฺกฺจฺจริตัม จรติ. รตฺโต ไซ อวฺวโส ราคฺเนน อภิกฺกฺโต ปริยาทินฺนจิตฺโต อตฺตตฺตฺถิปิ ยถาภูตัม นปฺปชานาติ, ปฺรตฺถิปิ ยถาภูตัม นปฺปชานาติ, อุกฺกยตฺถิปิ ยถาภูตัม นปฺปชานาติ. ราคฺ ปหีนฺเน อตฺตตฺตฺถิปิ ยถาภูตัม ปชานาติ, ปฺรตฺถิปิ ยถาภูตัม ปชานาติ, อุกฺกยตฺถิปิ ยถาภูตัม

⁵ ส. เวมสฺส, ม. เวมสฺส

ปชานาติ. ราโค โข อาวุโส อนุกรโณ อจกขุกรโณ อดุณณกรโณ ปณณานิโรธิโก วิฆาตปักษิโก อนิพพานสัวตตนิโก.

ทฎุโห โข อาวุโส เปฯ มุโฬุห โข อาวุโส โมเหเน อภิกุโต ปริยาทินนจิตโต อตตต พุยาพาธายปี เจเตติ, พรพุยาพาธายปี เจเตติ, อุภยพุยาพาธายปี เจเตติ, เจตสิกัปปิ ทุกขั ทิมนสัสสิ ปฎิสัเวเทติ. โมเห ปหิเน เนว อตตตพุยาพาธายปี เจเตติ, น พรพุยาพาธายปี เจเตติ, น อุภย พุยาพาธายปี เจเตติ, น เจตสิกั ทุกขั ทิมนสัสสิ ปฎิสัเวเทติ. มุโฬุห โข อาวุโส โมเหเน อภิกุโต ปริยาทินนจิตโต กาเยน ทุจจริตัง จรติ, วาจาเย ทุจจริตัง จรติ, มนสา ทุจจริตัง จรติ. โมเห ปหิเน เนว กาเยน ทุจจริตัง จรติ, น วาจาเย ทุจจริตัง จรติ, น มนสา ทุจจริตัง จรติ. มุโฬุห โข อาวุโส โมเหเน อภิกุโต ปริยาทินนจิตโต อตตตตัปปิ ยถาภูตัง นปปชานาติ, พรตตัปปิ ยถาภูตัง นปปชานาติ, อุภยตตัปปิ ยถาภูตัง นปปชานาติ. โมเห ปหิเน อตตตตัปปิ ยถาภูตัง ปชานาติ, พรตตัปปิ ยถาภูตัง ปชานาติ, อุภยตตัปปิ ยถาภูตัง ปชานาติ. โมโห โข อาวุโส อนุกรโณ อจกขุกรโณ อดุณณกรโณ ปณณานิโรธิโก วิฆาตปักษิโก อนิพพานสัวตตนิโก. อิทัง โข มยั อาวุโส ราเค อาทิณั ทิสุวา รากสส ปหานัง ปณณาเปม. อิทัง โทเส อาทิณั ทิสุวา โทสสส ปหานัง ปณณาเปม. อิทัง โมเห อาทิณั ทิสุวา โมหสส ปหานัง ปณณาเปมาติ.

อตติ ปนาวุโส มคโค, อตติ ปฎิปทา เอตสส รากสส โทสสส โมหสส ปหานายาติ. อตถาวุโส มคโค, อตติ ปฎิปทา เอตสส รากสส โทสสส โมหสส ปหานายาติ. กตโม ปนาวุโส มคโค, กตมา ปฎิปทา เอตสส รากสส โทสสส โมหสส ปหานายาติ ? อยเมว อริโย อฏุจุงคิโก มคโค. เสยยเถทัง: สมมาทิกุจิจิ สมมาสงกปโป สมมาวาจา สมมากมมนโต สมมาอาชีโว สมมา วายาโม สมมาสสติ สมมาสมาธิ. อยั โข อาวุโส มคโค, อยั ปฎิปทา เอตสส รากสส โทสสส โมหสส ปหานายาติ. ภาทโก โข อาวุโส มคโค, ภาทิกิ ปฎิปทา เอตสส รากสส โทสสส โมหสส ปหานาย, อลลจ ปนาวุโส อานนุท อปุปมาทายาติ. ปจมี.

๑๑. โภจนสูตร

[๖๔] สตติเม ภิกขเว ฐมา สปัตตกนฺตา สปัตตกรณฺา โภจนํ อาคจฺจนฺติ อิตถึ วา ปุริสํ วา. กตเม สตฺต ? อธิ ภิกขเว สปัตโต สปัตตสฺส เอวํ อิจฺจติ “อโห วตฺตายํ ทุพฺพณฺเณ อสฺสา”ติ. ตํ กิสฺส เหตุ ? น ภิกขเว สปัตโต สปัตตสฺส วณฺณตฺตาย นนฺทติ. โภจนํ ภิกขเว ปุริสปุคฺคโล โภจาทิกุโต โภจปเรโต กิณฺจาปี โส โหติ สุนฺหาโต สุวลิตฺโต กปฺปิตเกสฺมสฺสุ โอิทาทวตฺถวาสนเณ. อถ โส โส ทุพฺพณฺเณ ว โหติ โภจาทิกุโต. อยั ภิกขเว ปจฺโม ฐมโณ สปัตตกนฺโต สปัตตกรโณ โภจนํ อาคจฺจติ อิตถึ วา ปุริสํ วา.

ปุณ จปริ ภิกขเว สปัตโต สปัตตสฺส เอวํ อิจฺจติ “อโห วตฺตายํ ทุกขั สเสยฺยา”ติ. ตํ กิสฺส เหตุ ? น ภิกขเว สปัตโต สปัตตสฺส สฺขเสยฺยาย นนฺทติ. โภจนํ ภิกขเว ปุริสปุคฺคโล โภจาทิกุโต โภจปเรโต กิณฺจาปี โส ปลฺลงฺเก เสติ โคนกตฺถเต ปฎฺฐลิกตฺถเต กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณเณ

สอสุดตรจขเท อฎโตโลหิตฎุปะฐาเน. อถโข โส ทุกขญญเเว เสติ โถฐาภิกขุโต. อัย ภิกขเว ทุติโย ฌมโม สปะตตกนุโต สปะตตกรโณ โถฐนั อาคจขติ อิตถึ วา ฐุริสั วา.

ปุณ จปะริ ภิกขเว สปะตโต สปะตตสสุ เหว อิจขติ “อโห วตายั น ปจฐรตโถ อสสุสา”ติ. ตั กิสสุ เหตุ ? น ภิกขเว สปะตโต สปะตตสสุ ปจฐรตตตาย นนุหติ. โถฐโนัย ภิกขเว ฐุริสปะคคโล โถฐาภิกขุโต โถฐปะเรโต อนตถัปี คเหตุวา “อตโถ เม คหิโต”ติ มญญติ. อตถัปี คเหตุวา “อนตโถ เม คหิโต”ติ มญญติ. ตสสิเม ฌมา อญญมญญั วิปะจณีกา คหิตา ที่ฆรรตตั อหิตาย ทุกขาย สั้วตตนุติ โถฐาภิกขุตสสุ. อัย ภิกขเว ตติโย ฌมโม สปะตตกนุโต สปะตตกรโณ โถฐนั อาคจขติ อิตถึ วา ฐุริสั วา.

ปุณ จปะริ ภิกขเว สปะตโต สปะตตสสุ เหว อิจขติ “อโห วตายั น โภควา อสสุสา”ติ. ตั กิสสุ เหตุ ? น ภิกขเว สปะตโต สปะตตสสุ โภคตตาย นนุหติ. โถฐนสสุ ภิกขเว ฐุริสปะคคลสสุ โถฐาภิกขุตสสุ โถฐปะเรตสสุ เยปีสสุ เต โหนติ โภคา อฎฐจันวิริยาธิตตา พหาพลปะริจิตตา เสทา วกขิตตา ฌมมิกา ฌมมลทฐา, เตปี ราชาน ราชโกสั ปเวเสนุติ โถฐาภิกขุตสสุ. อัย ภิกขเว จตฐโถ ฌมโม สปะตตกนุโต สปะตตกรโณ โถฐนั อาคจขติ อิตถึ วา ฐุริสั วา.

ปุณ จปะริ ภิกขเว สปะตโต สปะตตสสุ เหว อิจขติ “อโห วตายั น ยสวา อสสุสา”ติ. ตั กิสสุ เหตุ ? น ภิกขเว สปะตโต สปะตตสสุ ยสวตตาย นนุหติ. โถฐโนัย ภิกขเว ฐุริสปะคคโล โถฐาภิกขุโต โถฐปะเรโต. โยปีสสุ โส โหติ ยโส อปะปมาทาธิตโต ตมห่าปี ฐัสนติ โถฐาภิกขุโต. อัย ภิกขเว ปญจโม ฌมโม สปะตตกนุโต สปะตตกรโณ โถฐนั อาคจขติ อิตถึ วา ฐุริสั วา.

ปุณ จปะริ ภิกขเว สปะตโต สปะตตสสุ เหว อิจขติ “อโห วตายั น มิตตวา อสสุสา”ติ. ตั กิสสุ เหตุ ? น ภิกขเว สปะตโต สปะตตสสุ มิตตวตตาย นนุหติ. ⁶โถฐโนัย ภิกขเว ฐุริสปะคคโล โถฐาภิกขุโต โถฐปะเรโต,⁶ เยปีสสุ เต โหนติ มิต ตามจจา ฎาติสาลโหิตา, เตปี อารกา ⁷ตั ปริวชเชนุติ^๗ โถฐาภิกขุต. อัย ภิกขเว ฌญัจ ฌมโม สปะตตกนุโต สปะตตกรโณ โถฐนั อาคจขติ อิตถึ วา ฐุริสั วา.

ปุณ จปะริ ภิกขเว สปะตโต สปะตตสสุ เหว อิจขติ “อโห วตายั กายสสุ ฎาธา ปรมมรณา อปายั ทุคคตี วินิปาตั นิริยั อุปปะชเชยยา”ติ. ตั กิสสุ เหตุ ? น ภิกขเว สปะตโต สปะตตสสุ สุกคตคเมนเน นนุหติ. โถฐโนัย ภิกขเว ฐุริสปะคคโล โถฐาภิกขุโต โถฐปะเรโต กาเยน ทุจจริตั จรติ, วาจาย ทุจจริตั จรติ, มนสา ทุจจริตั จรติ, โส กาเยน ทุจจริตั จริตวา วาจาย ทุจจริตั จริตวา มนสา ทุจจริตั จริตวา กายสสุ ฎาธา ปรมมรณา อปายั ทุคคตี วินิปาตั นิริยั อุปปะชชติ โถฐาภิกขุโต. อัย ภิกขเว สตตโม ฌมโม สปะตตกนุโต สปะตตกรโณ โถฐนั อาคจขติ อิตถึ วา ฐุริสั วา. อิเม โช ภิกขเว สตต ฌมา สปะตตกนุตา สปะตตกรณา โถฐนั อาคจขติ อิตถึ วา ฐุริสั วาติ.

โถฐโน ทุพพณฺเณ โหติ อโถ ทุกขมปี เสติ โส

⁶ -^๑ ฌ.ม. โถฐนั ภิกขเว ฐุริสปะคคลั โถฐาภิกขุตั โถฐปะเรต

⁷ -^๒ ฌ.ม. ปริวชเชนุติ

อโถ อตถํ คเหตุวาน
 ตโต กาเยน วาจาเย
 โภธาภิภูโต ปุริโส
 โภธสมมทสมมตโต
 ภาติमितตา สุขุชชา จ
 อนตถชนโน โภโธ
 ภยมนตรโต ชาตํ
 กุทุโธ อตถํ น ชานาติ
 อนนตมํ ตทา โหติ
 ยํ กุทุโธ ออุปโรเชติ
 ปจฺจนา โส วิคเต โภเช
 ทุมมกฺกยํ ปทสฺเสติ
 ยโต ปตายติ โภโธ
 นาสฺส หิริ น โอตตปฺปิ
 โภเชน อภิภูตสฺส
 ตปนียานิ กมฺมานิ
 ตานิ อารโจะยิสฺสามิ
 กุทุโธ หิ ปิตโร หนฺติ
 กุทุโธ หิ พราหมณํ หนฺติ
 ยาย มาตุ ภาโต โปโส
 ตมฺปิ ปาณทํ สนฺตี
 อตฺตูปมา หิ เต สตฺตา
 หนฺติ กุทุโธ ปุณฺตฺตานํ
 อสิเน หนฺติ อตฺตานํ
 รชฺชฺยา พชฺฌมียนฺติ
 ภูนฺหจฺจานิ¹² กมฺมานิ
 กโรนฺตา นาวพฺชฺฌนฺติ

อนตถํ ปฏิปชฺชติ.⁸
 วรํ กตฺวาน โภธโน
 ฌนชานี นิคฺจฺจติ.
 อายสฺกขี⁹ นิคฺจฺจติ
 ปริวชฺเชนฺติ โภธนํ.
 โภโธ จิตฺตปฺปโกปโน
 ตํ ชโน นาวพฺชฺฌติ.
 กุทุโธ ฌมฺมํ น ปสฺสติ
 ยํ โภโธ สหเต นโร.
 สฺกกรํ วิย ทฺกกรํ
 อคฺคิททฺโธว ตปฺปติ.
 ฐมํ ฐมீว ปาวโก
 เยน กุชฺฌนฺติ มาณวา.
 น วาโจ โหติ คารโว
 น ทิปฺโป โหติ กิณฺจโน.¹⁰
 ยานิ ฌมฺเมหิ อารกา
 ตํ สฺถนาถ ยถา กถํ
 หนฺติ กุทุโธ สมาตโร
 หนฺติ กุทุโธ ปุณฺชฺชโน.
 อิมํ โลกํ อเวกฺขติ
 หนฺติ กุทุโธ ปุณฺชฺชโน.
 อตฺตา หิ ปรมํ¹¹ ปิโย
 นานารูเปสฺสุ มุจฺจติโต.
 วิสํ ชาทฺหนฺติ มุจฺจिता
 ปพฺพตามปิ กนฺทเร.
 อตฺตมารณิยานิ จ
 โภชฺชาโต ปราภโว.

⁸ ฉ.ม. อธิปชชติ, ส. อธิคจจติ

⁹ ฉ.ม.ส.อ. อายสกุยก์

¹⁰ ฉ.ม. กิณฺจโน

¹¹ ฉ.ม.อ. ปรมโ

¹² ส.ก. ภูตหจจานิ.

อิตายัม โภทรูปเน	มจจุปาโส कुहासโย
ตัม เหมน สมุจฉินุเท	ปญญาวิริเยน ทิฏฐิจิยา.
เอกเมก ¹³ อุกุสลัม	สมุจฉินุเทถ ปญทิโต
ตเถว ธมฺเม สิกฺขเขต	มา โน ทุมมังกุญฺ อหุ.
วืตโกธา อนายาสา	วืตโลภา อนุสสุกา ¹⁴
ทนต์ตา โกธัม ปหตฺวาน	ปรินิพฺพนฺติ อนาสวาทิ. เอกาทสมัม.

๙. อุกุสลมูลสูตร¹⁵

ว่าด้วยรากเหง้าของอกุศล

[๗๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อุกุศลมูล(รากเหง้าของอกุศล) ๓ ประการนี้ อุกุศลมูล ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อุกุศลมูล คือ โลภะ(ความอยากได้)
๒. อุกุศลมูล คือ โทสะ(ความคิดประทุษร้าย)
๓. อุกุศลมูล คือ โมหะ(ความหลง)

โลภะจัดเป็นอกุศลมูล กรรมที่บุคคลผู้มีโลภะทำทางกาย วาจา และใจจัดเป็นอกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้มีโลภะ ถูกโลภะครอบงำ มีจิตถูกโลภะกั้มรุม ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่จริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสีย ทรัพย์ ตีเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง ทรงพลัง” ก็จัดเป็นอกุศลกรรม บาปอกุศลกรรมจำนวนมากเหล่านี้เกิดจากโลภะ มีโลภะเป็นเหตุ มีโลภะเป็นแดนเกิด มีโลภะเป็นปัจจัยยอมเกิดมีแก่บุคคลผู้มีโลภะนั้นด้วยประการฉะนี้

โทสะจัดเป็นอกุศลมูล กรรมที่บุคคลผู้มีโทสะทำทางกาย วาจา และใจจัดเป็นอกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้มีโทสะ ถูกโทสะครอบงำ มีจิตถูกโทสะกั้มรุม ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่จริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสีย ทรัพย์ ตีเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง ทรงพลัง” ก็จัดเป็นอกุศลกรรม บาปอกุศลกรรมจำนวนมากเหล่านี้เกิดจากโทสะ มีโทสะเป็นเหตุ มีโทสะเป็นแดนเกิด มีโทสะเป็นปัจจัยยอมเกิดมีแก่บุคคลผู้มีโทสะนั้นด้วยประการฉะนี้

โมหะจัดเป็นอกุศลมูล กรรมที่บุคคลผู้มีโมหะทำทางกาย วาจา และใจจัดเป็นอกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้มีโมหะ ถูกโมหะครอบงำ มีจิตถูกโมหะกั้มรุม ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่จริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสีย ทรัพย์ ตีเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง ทรงพลัง” ก็จัดเป็นอกุศลกรรม บาปอกุศลกรรมจำนวนมากเหล่านี้เกิดจากโมหะ มีโมหะเป็นเหตุ มีโมหะเป็นแดนเกิด มีโมหะเป็นปัจจัยยอมเกิดมีแก่บุคคลผู้มีโมหะนั้นด้วยประการฉะนี้

บุคคลเช่นนี้เรียกว่า อกาลวาทิ(กล่าวไม่ถูกเวลา)บ้าง อภุตวาทิ(กล่าวเรื่องไม่จริง)บ้าง อนัตถวาทิ(กล่าวไม่อิงอรรถ)บ้าง อธัมมวาทิ(กล่าวไม่อิงธรรม)บ้าง อวินยวาทิ(กล่าวไม่อิงวินัย)บ้าง

¹³ จ.ม.อ. ยถา เมตฺ, ส. เอกเมตฺ

¹⁴ ส.ก. อนิสฺสุกา

¹⁵ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาร

เพราะเหตุไร บุคคลเช่นนี้จึงเรียกว่า อกาลวาที่บ้าง อภูตวาที่บ้าง อนัตถวาที่บ้าง อธัมมวาที่บ้าง อวินยวาที่บ้าง

เพราะบุคคลนี้ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสียทรัพย์ ติเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง ทรงพลัง”บ้าง เขาเมื่อถูกกล่าวด้วยเรื่องที่เป็นจริงก็ปฏิเสธ ไม่ยอมรับ เมื่อถูกกล่าวด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง กลับไม่พยายามที่จะปฏิเสธเรื่องนั้นว่า “แม่ เพราะเหตุนี้เรื่องนี้จึงไม่จริง ไม่แท้” ฉะนั้นบุคคลเช่นนี้จึงเรียกว่า อกาลวาที่บ้าง อภูตวาที่บ้าง อนัตถวาที่บ้าง อธัมมวาที่บ้าง อวินยวาที่บ้าง

บุคคลเช่นนี้ถูกบาปอกุศลธรรมที่เกิดเพราะโลภะครอบงำ มีจิตถูกบาปอกุศลธรรมที่เกิดเพราะโลภะกัฏุมรุม ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ลำบาก คับแค้น เดือดร้อนในปัจจุบัน หลังจากตายแล้วย่อมหวังได้ทุกคติ¹⁶

บุคคลเช่นนี้ถูกบาปอกุศลธรรมที่เกิดเพราะโทสะ ฯลฯ ที่เกิดเพราะโมหะ ครอบงำ มีจิตถูกบาปอกุศลธรรมที่เกิดเพราะโมหะกัฏุมรุม ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ลำบาก คับแค้น เดือดร้อนในปัจจุบัน หลังจากตายแล้วพึงหวังได้ทุกคติ

เปรียบเหมือนต้นสาละ ต้นตะแบก หรือต้นสะคร้อที่ถูกเกายานทราย ๓ ชนิด¹⁷ คลุมยอด พันรอบต้น ย่อมถึงความเสื่อม ถึงความพินาศ ถึงความฉิบหายฉับใด

บุคคลเช่นนี้ถูกบาปอกุศลธรรมที่เกิดเพราะโลภะครอบงำ มีจิตถูกบาปอกุศลธรรมที่เกิดเพราะโลภะกัฏุมรุม ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ลำบาก คับแค้น เดือดร้อนในปัจจุบัน หลังจากตายแล้วพึงหวังได้ทุกคติ

บุคคลเช่นนี้ถูกบาปอกุศลธรรมที่เกิดเพราะโทสะ ฯลฯ ที่เกิดเพราะโมหะ ครอบงำ มีจิตถูกบาปอกุศลธรรมที่เกิดเพราะโมหะกัฏุมรุม ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ลำบาก คับแค้น เดือดร้อนในปัจจุบัน หลังจากตายแล้วพึงหวังได้ทุกคติ ก็ฉนั้นนั่น เหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย อกุศลมูล ๓ ประการนี้แล

กุศลมูล(รากเหง้าแห่งกุศล) ๓ ประการนี้

กุศลมูล ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กุศลมูล คือ อโลภะ(ความไม่อยากได้)
๒. กุศลมูล คือ อโทสะ(ความไม่คิดประทุษร้าย)
๓. กุศลมูล คือ อโมหะ(ความไม่หลง)

อโลภะจัดเป็นกุศลมูล กรรมที่บุคคลผู้ไม่มีโลภะทำทางกาย วาจา และใจจัดเป็นกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้ไม่มีโลภะ ไม่ถูกโลภะครอบงำ มีจิตไม่ถูกโลภะกัฏุมรุม ไม่ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสียทรัพย์ ติเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง ทรงพลัง” ก็จัดเป็นกุศลกรรม กุศลธรรมจำนวนมากเหล่านี้ที่เกิดจากอโลภะ มีอโลภะเป็นเหตุ มีอโลภะเป็นแดนเกิด มีอโลภะเป็นปัจจัยย่อมเกิดมีแก่บุคคลผู้ไม่มีโลภะนั้นด้วยประการฉะนี้

อโทสะจัดเป็นกุศลมูล กรรมที่บุคคลผู้ไม่มีโทสะทำทางกาย วาจา และใจจัด เป็นกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้ไม่มีโทสะ ไม่ถูกโทสะครอบงำ มีจิตไม่ถูกโทสะกัฏุมรุม ไม่ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสียทรัพย์ ติเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง ทรงพลัง” ก็จัดเป็นกุศลกรรม กุศลธรรมจำนวนมากเหล่านี้ที่เกิดจากอโทสะ มีอโทสะเป็นเหตุ มี

¹⁶ ทคติ ในที่นี้หมายถึงทคติ ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๐/๒๑๔)

¹⁷ เกายานทราย ๓ ชนิด ในที่นี้ใช้เปรียบเทียบถึงอกุศลมูล ๓ ประการ (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๐/๒๑๕)

อโหสะเป็นแดนเกิด มีอโหสะเป็นปัจจัยย่อมเกิดมีแก่บุคคลผู้ไม่มีโหสะนั้นด้วยประการฉะนี้

อโหสะจัดเป็นกุศลมูล กรรมที่บุคคลผู้ไม่มีโหสะทำทางกาย วาจา และใจจัด เป็นกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้ไม่มีโหสะ ไม่ถูกโหสะครอบงำ มีจิตไม่ถูกโหสะกั้มรุ่ม ไม่ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น ด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสียทรัพย์ ตีเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง ทรงพลัง” ก็จัดเป็นกุศลกรรม กุศลกรรมจำนวนมากเหล่านี้ที่เกิดจากอโหสะ มีอโหสะเป็นเหตุ มีอโหสะเป็นแดนเกิด มีอโหสะเป็นปัจจัย ย่อมเกิดมีแก่บุคคลผู้ไม่มีโหสะนั้นด้วยประการฉะนี้

บุคคลเช่นนี้เรียกว่า กาลวาที่บ้าง ภูตวาที่บ้าง อัดถวาที่บ้าง รัมมวาที่บ้าง วินยวาที่บ้าง

เพราะเหตุไร บุคคลเช่นนี้จึงเรียกว่า กาลวาที่บ้าง ภูตวาที่บ้าง อัดถวาที่บ้าง รัมมวาที่บ้าง วินยวาที่บ้าง

เพราะบุคคลนี้ไม่ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำ ให้เสียทรัพย์ ตีเตียน หรือขบไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลัง ทรงพลัง” เขาเมื่อถูกกล่าวด้วยเรื่องที่เป็นจริง ก็ยอมรับไม่ปฏิเสธ เมื่อถูกกล่าวด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริงก็พยายามที่จะปฏิเสธเรื่องนั้นว่า “แม้เพราะเหตุนี้ เรื่องนี้จึงไม่จริง ไม่แท้” ฉะนั้นบุคคลเช่นนี้จึงเรียกว่า กาลวาที่บ้าง ภูตวาที่บ้าง อัดถวาที่บ้าง รัมมวาที่บ้าง วินยวาที่บ้าง

บาปอกุศลธรรมที่เกิดจากโลภะเป็นอันบุคคลเช่นนี้จะได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ เขาย่อมอยู่เป็นสุข ไม่ลำบาก ไม่คับแค้น ไม่เดือดร้อนในปัจจุบัน ย่อมปรินิพพานในอภัพปัจจุบัน

บาปอกุศลธรรมที่เกิดจากโทสะ ฯลฯ ที่เกิดจากโหสะเป็นอันบุคคลเช่นนี้ ละได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ เขาย่อมอยู่เป็นสุข ไม่ลำบาก ไม่คับแค้น ไม่เดือดร้อนในปัจจุบัน ย่อมปรินิพพานในอภัพปัจจุบัน

เปรียบเหมือนต้นสาละ ต้นตะแบก หรือต้นสระคร้อ ถูกเถายานทราย ๓ ชนิดคลุมยอดพันรอบ ต้น ที่นั่น บุรุษถือจอบและตะกร้ามาตัดเครือเถายานทรายแล้ว ก็ขุดรอบ ๆ โคน ถอนรากขึ้นแม้กระทั่งเท่า รากหญ้าคา เขาหันเถายานทรายนั้นเป็นท่อนเล็กท่อนน้อยแล้วผ่าออกเอารวมกันเข้า ผึ่งที่ลมและแดดแล้ว เอาไฟเผาทำให้เป็นขม่าแล้วโปรยที่ลมแรงหรือลอยในแม่น้ำที่ไหลเชี่ยว เถายานทรายเหล่านั้นถูกบุรุษนั้น ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ฉนั้นใด

ภิกษุทั้งหลาย บาปอกุศลธรรมที่เกิดจากโลภะเป็นอันบุคคลเช่นนี้จะได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ เขาย่อมอยู่เป็นสุข ไม่ลำบาก ไม่คับแค้น ไม่เดือดร้อนในปัจจุบัน ย่อมปรินิพพานในอภัพปัจจุบัน

บาปอกุศลธรรมที่เกิดจากโทสะ ฯลฯ ที่เกิดจากโหสะเป็นอันบุคคลเช่นนี้ ละได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่ พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ เขาย่อมอยู่เป็นสุข ไม่ลำบาก ไม่คับแค้น ไม่เดือดร้อนในปัจจุบัน ย่อมปรินิพพานในอภัพปัจจุบัน ก็ฉนั้นเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย กุศลมูล ๓ ประการนี้แล

อกุศลมูลสูตรที่ ๙ จบ

๑. ฉันทสูตร ว่าด้วยฉันทปริพาชก

[๗๒] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นนั้นแล ปริพาชกชื่อฉันทะเข้าไปหาท่านพระ อานนท์ถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่ บันเทิงใจพอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้เรียนถามท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “ท่านอานนท์ แม่ พวาท่านก็บัญญัติ การละระคะ(ความกำหนัด) โทสะ(ความคิดประทุษร้าย) และโมหะ(ความหลง)หรือ”

พระอานนท์ตอบว่า “ผู้มีอายุ พวกเราเองบัญญัติการละระคะ โทสะ และโมหะ”

ฉันทปริพาชกเรียนถามว่า “ผู้มีอายุ ก็พวาท่านเห็นโทษในระคะอย่างไร จึงบัญญัติการละระคะ เห็นโทษในโทสะอย่างไรจึงบัญญัติการละโทสะ และเห็นโทษในโมหะอย่างไรจึงบัญญัติการละโมหะ”

พระอานนท์ตอบว่า บุคคลผู้มีระคะ ถูกระคะครอบงำ มีจิตถูกระคะกั้มรุม ย่อมคิดเพื่อ เบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง เมื่อละระคะได้แล้ว เขาย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนเอง ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่เสวยทุกข์โทมนัสทางใจ

บุคคลผู้มีระคะ ถูกระคะครอบงำ มีจิตถูกระคะกั้มรุม ย่อมประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต และ มโนทุจริต เมื่อละระคะได้แล้ว เขาย่อมไม่ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต

บุคคลผู้มีระคะ ถูกระคะครอบงำ มีจิตถูกระคะกั้มรุม ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงถึง ประโยชน์ตนบ้าง ประโยชน์ผู้อื่นบ้าง ประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง เมื่อละระคะได้แล้ว เขาย่อมรู้ชัดตามความ เป็นจริงถึงประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ระคะนั่นเองทำให้เป็นเหมือนคนตาบอด เป็นเหมือนคนไม่มีดวงตา ทำให้ไม่รู้อะไร มีปัญญามืดบอด เป็นไปในฝ่ายความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อพระ นิพพาน

บุคคลผู้มีโทสะ ฯลฯ บุคคลผู้มีโมหะ ถูกโมหะครอบงำ มีจิตถูกโมหะกั้มรุม ย่อมคิดเพื่อ เบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง เมื่อ ละโมหะได้แล้ว เขาย่อมไม่คิดเพื่อ เบียดเบียนตน ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ เสวยทุกข์โทมนัสทางใจ

บุคคลผู้มีโมหะ ถูกโมหะครอบงำ มีจิตถูกโมหะกั้มรุม ย่อมประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต และ มโนทุจริต เมื่อละโมหะได้แล้ว เขาย่อมไม่ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต

บุคคลผู้มีโมหะ ถูกโมหะครอบงำ มีจิตถูกโมหะกั้มรุม ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงถึง ประโยชน์ตนบ้าง ประโยชน์ผู้อื่นบ้าง ประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง เมื่อ ละโมหะได้แล้ว เขาย่อมรู้ชัดตามความ เป็นจริงถึงประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย โมหะนั้นเองทำให้เป็นเหมือนคนตาบอด เป็นเหมือนคนไม่มีดวงตา ทำให้ไม่รู้อะไร มีปัญญามืดบอด เป็นไปในฝ่ายความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อพระ นิพพาน

พวกเราเห็นโทษในระคะเช่นนี้แลจึงบัญญัติการละระคะ เห็นโทษในโทสะเช่นนี้จึงบัญญัติการ ละโทสะ และเห็นโทษในโมหะเช่นนี้จึงบัญญัติการละโมหะ

ฉันทปริพาชกเรียนถามว่า “ผู้มีอายุ มรรคปฏิบัติเพื่อละระคะ โทสะ และโมหะนั้นมีอยู่หรือ”

พระอานนท์ตอบว่า “มรรคปฏิบัติเพื่อละระคะ โทสะ และโมหะนั้นมีอยู่”

ฉันทปริพาชกเรียนถามต่อไปอีกว่า “ผู้มีอายุ มรรคปฏิบัติเพื่อละระคะ โทสะ และโมหะนั้น เป็นอย่างไร”

พระอานนท์ตอบว่า “คืออริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แล ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ	๒. สัมมาสังกัปปะ
๓. สัมมาวาจา	๔. สัมมากัมมันตะ
๕. สัมมาอาชีวะ	๖. สัมมาวายามะ
๗. สัมมาสติ	๘. สัมมาสมาธิ

ผู้มีอายุ นี้แลคือมรรคปฏิบัติเพื่อละระคะ โทสะ และโมหะนั้น”

ฉันนปริพาชกกล่าวว่ “ผู้มีอายุ มรรคปฏิบัติเพื่อละระคะ โทสะ และโมหะนั้น ดีจริงหนอ และควรที่จะไม่ประมาท”

ฉันนสูตรที่ ๑ จบ

๑๑. โภจนสูตร

ว่าด้วยบุคคลผู้มักโกรธ

[๖๔] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๗ ประการนี้ ที่ศัตรูมุ่งหมาย ที่ศัตรูพึงทำ ย่อมมาถึงบุคคลผู้มักโกรธ จะเป็นสตรี หรือบุรุษก็ตาม

ธรรม ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ศัตรูในโลกนี้ย่อมปรารถนาต่อศัตรูอย่างนี้ว่า “ขอให้เจ้าคนนี้มี ผิวพรรณทรามเถิด” ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะศัตรูย่อมไม่ยินดีให้ ศัตรูมีผิวพรรณงาม ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธ ครอบงำ โกรธจัดนี้ แม้อาบน้ำดีแล้ว ไล่ทาดีแล้ว ตัดผม โกนหนวดแล้วนุ่งผ้าขาวก็จริง แต่บุคคลผู้ถูกความโกรธครอบงำนั้นก็เป็นคนมีผิวพรรณทรามอยู่นั่นเอง นี้เป็นธรรมประการที่ ๑ ที่ศัตรูมุ่งหมาย ที่ศัตรูพึงทำ

๒. ศัตรูในโลกนี้ย่อมปรารถนาต่อศัตรูอย่างนี้ว่า “ขอให้เจ้าคนนั้นนอน เป็นทุกข์เถิด” ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะศัตรูย่อมไม่ยินดีให้ศัตรูนอนสบาย ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธ ครอบงำ โกรธจัดนี้ แม้นอนอยู่บนเตียงมีเท้าเป็นรูปสัตว์ร้าย ลาดด้วยพรม ขนสัตว์ ลาดด้วยเครื่องลาดมีลายรูปดอกไม้ มีเครื่องลาดหนังชะมด เครื่องลาดมีเพดาน เครื่องลาดมีหมอน ๒ ข้างก็จริง แต่บุคคลผู้ถูกความโกรธครอบงำนั้น ก็นอนเป็นทุกข์อยู่นั่นเอง นี้เป็นธรรม ประการที่ ๒ ที่ศัตรูมุ่งหมาย ที่ศัตรูพึงทำ

๓. ศัตรูในโลกนี้ย่อมปรารถนาต่อศัตรูอย่างนี้ว่า “ขอให้เจ้าคนนี้ อยาได้มีความเจริญเลย” ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะศัตรูย่อมไม่ยินดีให้ศัตรูมีความเจริญ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำ โกรธจัดนี้ แม้ได้ความเสื่อมก็เข้าใจว่า “ตนได้ความเจริญ” แม้ได้ความเจริญก็เข้าใจว่า “ตนได้ความเสื่อม” ธรรมเหล่านี้เป็นข้าศึกต่อกันและกัน ที่บุคคลผู้ถูกความโกรธครอบงำนั้นยึดถือแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน นี้เป็นธรรมประการ ที่ ๓ ที่ศัตรูมุ่งหมาย ที่ศัตรูพึงทำ

๔. ศัตรูในโลกนี้ย่อมปรารถนาต่อศัตรูอย่างนี้ว่า “ขอให้เจ้าคนนี้เป็นคน ไม่มีโรคภัยเกิด” ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะศัตรูย่อมไม่ยินดีให้ศัตรูมีโรคภัย ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธ ครอบงำ โกรธจัดนี้ แม้มือโรคภัยที่เข้ามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรมก็จริง แต่พระราชาก็รับสั่งให้รีบโรคภัยของบุคคลผู้ถูกความโกรธครอบงำ นี้เป็นธรรมประการที่ ๔ ที่ศัตรูมุ่งหมาย ที่ศัตรูพึงทำ

๕. ศัตรูในโลกนี้ย่อมปรารถนาต่อศัตรูอย่างนี้ว่า “ขอให้เจ้าคนนี้เป็นคนไม่มียศเกิด” ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะศัตรูย่อมไม่ยินดีให้ศัตรู มียศ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำ โกรธจัดนี้ แม้มียศที่ได้มาด้วยความไม่ประมาทก็จริง แต่บุคคลผู้ถูกความโกรธครอบงำก็เสื่อมจากยศนั้น นี้เป็นธรรมประการที่ ๕ ที่ศัตรูมุ่งหมาย ที่ศัตรูพึงทำ

๖. ศัตรูในโลกนี้ย่อมปรารถนาต่อศัตรูอย่างนี้ว่า “ขอให้เจ้าคนนี้เป็นคนไม่มีมิตรเกิด” ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะศัตรูย่อมไม่ยินดีให้ศัตรูมีมิตร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำ โกรธจัดนี้ แม้มีมิตร อำมาตย์ ญาติ สาโลหิต¹⁸ ก็จริง แต่คน เหล่านั้นก็พากันหลีกเลี่ยงบุคคลผู้ถูกความโกรธครอบงำนั้นไปห่างไกล นี่เป็นธรรมประการที่ ๖ ที่ศัตรูมุ่งหมาย ที่ศัตรูพึงทำ

๗. ศัตรูในโลกนี้ย่อมปรารถนาต่อศัตรูอย่างนี้ว่า “ขอให้เจ้าคนนี้ หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกเกิด” ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะศัตรูย่อมไม่ยินดีให้ศัตรูไปสู่สุคติ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำ โกรธจัดนี้ ประพฤติทุจริตทางกาย ประพฤติทุจริตทางวาจา ประพฤติทุจริตทางใจ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก นี่เป็นธรรม ประการที่ ๗ ที่ศัตรูมุ่งหมาย ที่ศัตรูพึงทำ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๗ ประการนี้แล ที่ศัตรูมุ่งหมาย ที่ศัตรูพึงทำ ย่อมมาถึงบุคคลผู้มักโกรธ จะเป็นสตรี หรือบุรุษก็ตาม

บุคคลผู้มักโกรธนั้น

มีผิวพรรณทรมาน นอนเป็นทุกข์

ได้ความเจริญแล้ว ก็ยังถึงความเสื่อม

บุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำ

ทำการเช่นฆ่าทางกาย วาจา

ย่อมประสบความเสื่อมทรัพย์

บุคคลผู้มัวเมาด้วยความมัวเมาเพราะโกรธ

ย่อมถึงความเสื่อมยศ

ญาติมิตรและสหาย ย่อมหลีกเลี่ยงบุคคลผู้มักโกรธ

ความโกรธก่อความเสียหาย

ความโกรธทำจิตให้กำเริบ

บุคคลผู้มักโกรธย่อมไม่รู้ภัยที่เกิดจากภายใน

บุคคลผู้โกรธย่อมไม่รู้อรรถ

บุคคลผู้โกรธย่อมไม่เห็นธรรม

ความโกรธครอบงำนรชนในกาลใด

ความมืดย่อมมีในกาลนั้น

บุคคลผู้โกรธย่อมก่อกรรมที่ทำได้ยากเหมือนทำได้ง่าย

ภายหลังเมื่อหายโกรธแล้ว

เขาย่อมเดือดร้อนเหมือนถูกไฟไหม้

¹⁸ อำมาตย์ หมายถึง เพื่อนที่รักกันมาก (สุหัชชา) สามารถปรึกษาหารือกันได้ทุกเรื่อง ทุกโอกาส

ญาติ หมายถึง มารดาบิดาของสามีและเครือญาติฝ่ายมารดาบิดาของสามี หรือมารดาบิดาของภรรยาและเครือญาติฝ่ายมารดาบิดาของภรรยา

สาโลหิต หมายถึง ผู้ร่วมสายเลือดเดียวกัน ได้แก่ ปู่ หรือตา ย่า หรือยาย บิดาหรือมารดา บุตรหรือธิดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว (ดูเทียบ อภ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๖/๒๒๗, อภ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๗๑/๓๕๘, อภ.ทสก.ฎีกา (บาลี) ๓/๗๑-๗๔/๔๒๕)

บุคคลผู้โกรธย่อมแสดงความเก๋อยาก¹⁹ ก่อน
 เหมือนไฟที่มีควันแสดงควันก่อน
 ความโกรธเกิดขึ้นในกาลใด
 คนทั้งหลายย่อมโกรธในกาลนั้น
 บุคคลผู้โกรธไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ
 ไม่มีคำพูดที่น่าเคารพ
 บุคคลผู้ถูกความโกรธครอบงำไม่มีความสว่างแม้แต่น้อย
 กรรมเหล่าใดห่างไกลจากกรรม เป็นเหตุให้เดือดร้อน
 เราจักบอกกรรมเหล่านั้น
 เธอทั้งหลายจงฟังกรรมนั้นไปตามลำดับ
 บุคคลผู้โกรธ ฆ่าบิดาก็ได้
 บุคคลผู้โกรธ ฆ่ามารดา²⁰ ก็ได้
 บุคคลผู้โกรธ ฆ่าพราหมณ์²⁰ ก็ได้
 บุคคลผู้โกรธ ฆ่าปุถุชนก็ได้
 ลูกที่มารดาเลี้ยงไว้จนได้ลืมตามองโลกนี้
 เป็นผู้มึนโง่เลสนา โกรธขึ้นมา
 ย่อมฆ่าแม่มารดาผู้ให้ชีวิตนั้น
 สัตว์เหล่านั้นมีตนเป็นเครื่องเปรียบเทียบ
 เพราะตนเป็นที่รักอย่างยิ่ง
 ผู้โกรธหมกมุ่นในรูปต่างๆ²¹ ย่อมฆ่าตนเองเพราะเหตุต่างๆ
 คือฆ่าตนเองด้วยดาบบ้าง กินยาพิษตายบ้าง
 ใช้เชือกผูกคอตายบ้าง กระโดดลงในชอกเขาตายบ้าง
 คนเหล่านั้นเมื่อทำกรรม
 อันมีแต่ความเสื่อมและทำลายตน ก็ไม่รู้รู้สึก
 ความเสื่อมเกิดจากความโกรธ
 ตามที่กล่าวมา ความโกรธนี้ เป็นบ่วงแห่งมัจจุ
 มีถ้าเป็นที่อยู่อาศัย โดยรูปของความโกรธ
 ฟังตัดความโกรธนั้นด้วยทมะ (ความข่มใจ)

¹⁹ ความเก๋อยาก ในที่นี้หมายถึงความทู่ซื่อ อากาการที่ลวงละเมียดลิกขาบท โดยไม่รู้สึกละอายไม่ยอมรับ ทั้งยังรุกรานสงฆ์ว่า “ท่านเห็นหรือ ท่านได้ยินหรือ ว่าข้าพเจ้าทำผิดอะไร พวกท่านยกอาบัติอะไรขึ้นปรับ ข้าพเจ้า” (อภ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๓๑/๓๔๒)

²⁰ พราหมณ์ ในที่นี้หมายถึงพระอรหันตชีนาสพ (อภ.สตตค.อ. (บาลี) ๓/๖๔/๑๙๗)

²¹ รูปต่างๆ ในที่นี้หมายถึงอารมณ์ต่างๆ (อภ.สตตค.อ. (บาลี) ๓/๖๔/๑๙๗)

คือปัญญา²² ความเพียร²³ และทิวฐิ²⁴
 บัณฑิตพึงตัดอกุศลธรรมแต่ละอย่าง
 พึงศึกษาในธรรมเหมือนอย่างนั้น
 เธอทั้งหลายปรารถนาอยู่ว่า
 “ขอความเป็นผู้เกื้อยากอย่าได้มีแก่เราทั้งหลาย”
 บุคคลผู้ปราศจากความโกรธ ไม่มีความคับแค้นใจ
 ปราศจากความโลภ ไม่มีความริษยา
 ฝึกฝนตนแล้ว ละความโกรธได้แล้ว
 เป็นผู้ไม่มีอาสวะ ย่อมปรินิพพาน

โกธนสูตรที่ ๑๑ จบ

²² ปัญญา ในที่นี้หมายถึงวิปัสสนาปัญญา (อง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๖๔/๑๙๗)

²³ ความเพียร ในที่นี้หมายถึงความเพียรทางกายและจิตอันประกอบด้วยวิปัสสนาปัญญา (อง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๖๔/๑๙๗)

²⁴ ทิวฐิ ในที่นี้หมายถึงสัมมาทิวฐิที่เป็นองค์แห่งอริยมรรค (อง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๖๔/๑๙๗)